

17. Любченко В.Б. Теоретична та практична діяльність російських націоналістичних організацій / В.Б. Любченко // Укр. істор. журн. – 1996. – №2. – С. 55-64.
18. Нариси історії Вінницької обласної партійної організації. – Одеса : Маяк, 1980. – 343 с.
19. Нариси історії Хмельницької обласної партійної організації. – Львів : Каменяр, 1972. – 372 с.
20. Павко А.І. Політичні партії, організації в Україні: кін. XIX – поч. XX ст.: зародження, еволюція, діяльність, історична доля / А.І. Павко. – К. : Либідь 1999. – 247 с.
21. Шандра В.С. Генерал губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. / В.С. Шандра. – К. : НАН України, Інститут історії України, 2005. – 427 с.

The article deals with the political parties in Podilska province during the First World War. It is noted that the skirts, because of its frontline status, as well as a large number of military, was under the watchful eye of the police department. This was manifested in virtually forced the evacuation of politically active people in the rear region of the province or the interior of Ukraine, which accordingly complicates the work of political parties author emphasizes the political parties of different spectrum.

Key words: political party proclamation, underground activity, Podolia, propaganda, agitation.

Отримано: 24.11.2016 р.

УДК 070.482:378.4(477.43/44)КПДУУ

В. Р. Адамський

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ТЕМА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ГОЛОС ПОДОЛЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ»

У статті проаналізовано інформативні повідомлення, замітки, статті, оголошення, опубліковані на сторінках органу Подільського духовенства та мирян «Голос Подольської церкви», в яких висвітлюються різні аспекти, дотичні до заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. Підкреслено, що більшість матеріалів присвячена висвітленню низки проблемних питань, пов'язаних із відкриттям у структурі вищого навчального закладу богословського факультету. Досить ґрунтовно висвітлено засідання Кам'янець-Подільської міської думи, на якому розглядалося університетське питання. Подано до загального ознайомлення записку Міністра ісповідань про богословські факультети, проект зразкового навчального плану, розробленого представниками професорсько-викладацької корпорації Київської духовної академії та кошторис на утримання теологічного підрозділу на перше півріччя 1918/19 навчального року. У контексті цієї теми проаналізовано історичну довідку за підписом київського богослова щодо місця богослов'я в системі навчального процесу в університетах Російської імперії з кінця XVIII – до початку XX століття.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський державний український університет, міська дума, богословський факультет, студенти, реформа духовної вищої освіти, навчальний план, університетська реформа.

У добу гетьманату П. Скоропадського в Кам'янці-Подільському виходило чимало різножанрових часописів, які з різних позицій висвітлювали події, що відносилися як до загальноукраїнського інформаційного контексту, так і місцевого життя. Губернську періодику цього періоду за комплексом виконуваних завдань дослідни-

ки поділяють на офіційні видання, громадсько-політичні, просвітницькі, економічні, фахові та релігійні [1]. Останній тип видання у регіоні був представлений органом Подільського духовенства і мирян газетою «Голос Подольской церкви».

Рішення про видання нового часопису було ухвалене на єпархіальному з'їзді Подільського духовенства у грудні 1917 р. За відвертим зізнанням редакції, воно приймалося під «впливом промов представників Української Центральної Ради, котрі щиро вітали з'їзд і закликали духовенство до по-жвавлення релігійно-просвітницької діяльності серед народу» [2]. В протилежному разі, стверджували репрезентанти національної демократії, відмова у будь-якій формі означатиме небажання з боку духовенства співробітничати з Центральною Радою в культурному облаштуванні рідної України, що не відповідає її реальним інтересам самого духовенства.

Відтак з даного питання представницький духовний форум ухвалив спеціальну постанову: «Видавати з 1 січня 1918 року газету «Голос Подольской церкви» у тому місті, де буде розміщуватися Церковно-Єпархіальна Рада, а на час війни у м. Тульчині. Кошти на газету надаються Парафіяльними Радами з церковних сум або шляхом збору по двадцять карбованців за річний екземпляр. Духovenство запрошується підтримувати свій друкований орган. Редакція прийме усі засоби до розповсюдження газети» [3].

Планувалося, що видання виходитиме у світ до трьох раз на тиждень. Вартість місячної передплати визначалася у сумі 2 карб., річної – 20 карб. Програма газети включала два основних відділи. У межах офіційного передбачалося публікувати матеріали на суспільно-значимі теми з церковно-громадського життя, а також повідомлення, відповідні змістовному навантаженню двох рубрик: «Єпархія та парафія у всіх проявах їх життєдіяльності» та «Проповідь, законотворчість, тверезість і місія». Апологетичний відділ включав у свою структуру дещо ширший спектр інформаційних матеріалів, які мали бути представлені у декількох розділах: «Повісті, оповідання, нариси, вірші. Сільське господарство, кооперація, союзи духовенства і мирян та ін. Огляд духовного і світського друку. Огляд церковних та політичних подій. Кореспонденції. Бібліографія. Додатки релігійно-морального змісту» [4].

Набір газети здійснювався у друкарні Св.-Троїцького братства. До редакційного комітету увійшли священники С.А. Козубовський, Н.П. Карпович та І. Степановський. Часопис вирішено було друкувати російською та українською мовами з огляду на той факт, що «більшість місцевих та іноєпархіальних співробітників ще не оволоділи літературною українською мовою» [3].

Однак перший номер часопису вийшов у світ лише 6 квітня 1918 р. за новим стилем. Причиною тому слугували три посульні обставини. По-перше, у перші два місяці 1918 р. на видання газети не надійшло жодних сум, а кредитуватися у управлінні свічкового заводу, як це практикувалося раніше, практичної можливості не було, позаяк єпархіальний з'їзд не ухвалив з цього питання позитивного рішення. По-друге, журнали з'їзду отримали схвалення єпископа Подільського та Брацлавського Митрофана лише 29 січня 1918 р., а офіційне повідомлення про це надійшло до редакції лише у лютому [2]. Врешті, не останню роль на затримку видання вплинули події суспільно-політичного характеру, пов'язані з тимчасовим контролем регіону пробільшовицьки налаштованих військових. Втім, що незручність редакції зобов'язувалася виправити шляхом випуску декількох додатків релігійно-морального змісту, у чому відчувалася гостра потреба.

Чимало місця на шпальтах видання відводилося й питанням університетського будівництва в Українській державі. Оскільки ця тема ще не стала пред-

метом спеціальної уваги вітчизняних дослідників, у даній статті ми розглянемо її більш ґрунтовно.

Перше повідомлення на університетську тему з'явилося уже в першому номері «Голосу Подольської церкви». У лаконічному матеріалі під назвою «Открытие университета в городе Каменце» йшлося про надзвичайне засідання Кам'янець-Подільської міської думи 1 квітня 1918 р., на якому, як стверджувалося у замітці, «остаточно вирішено питання про відкриття в м. Кам'янці урядового українського університету з початком нового навчального року» [5]. Вказувалося також на першочергове відкриття історико-філологічного, юридичного та фізико-математичного факультетів. Окремо було зауважено, що під час обговорення питання висловлювалися побажання за прикладом західноєвропейських університетів відкрити у першу чергу й богословський факультет.

Як доконаний факт доводилося до відома громадськості про асигнування думою на реалізацію проєкту одного мільйону гривень та надання відповідного приміщення. У цьому ж матеріалі анонсувався візит до міста киявської делегації, яка мала оглянути будинки та визначитися із відкриттям структурних підрозділів майбутнього навчального закладу. Завершувався матеріал оптимістичним передбаченням: «Мрія стає реальністю. Наше благодатне Поділля з його численними багатствами, з високо обдарованим народом, що нараховує до 4 мільйонів, врешті буде мати свій розсадник освіти. Розвиток його природних багатств і культурних сил піде тепер гігантськими кроками» [5].

Більш детальний звіт про засідання Кам'янець-Подільської міської думи було надруковано в газеті 26 травня 1918 р. у матеріалі за авторством А. Войткова. Оскільки дослідники проблеми вкрай обмежені первинними джерелами про початковий період в реалізації університетської ідеї на Поділлі, ми подаємо цей документ без скорочень в авторській редакції, як він був опублікований у газеті: «Университет! Universitas litterarum!.. Какое великое и прекрасное будущее принадлежит городу, который получает высокое счастье принять у себя и дать приют высшему культурно-просветительному учреждению, созданному целыми веками цивилизации и культуры. Наш захудалый, провинциальный городок, недавно лишь соединенный с внешним миром стальной лентой, волею судеб, совершенно неожиданно получает это счастье и то, чего добивались, с громадным напряжением сил и средств, богатейшие и многолюднейшие русские города, да так и не добились (Тифлис, Нижний Новгород, Самара и др.), достается нашему городу в удел, как волшебный дар неба.

Я шел в Городскую Думу на историческое заседание не только с целью присутствовать при рождении нового университета. Я интересовался в тоже время новым, «революционным», демократическим самоуправлением, новым типом общественных деятелей, именуемых, выражаясь старой терминологией «отцами города». До сих пор у меня не было подходящего к этому случая. Могу сказать, что я в одном отношении только не разочаровался. Университетский вопрос прошел недостаточно ярко, бледно, при полном отсутствии той экспрессии, какая соответствовала бы важности исторического момента; но физиономия нового городского самоуправления, личность городских деятелей одних и безличность других для меня, как и для всякого объективного наблюдателя, определились в совершенной, можно сказать, исчерпывающей полнотой и рельефностью.

Большой день в Думе. Все места для публики переполнены. Гласные присутствуют in согроте. Мы впервые и с интересом присматриваемся к нашему «парламенту». Ведь мы, строго говоря, выбирали по знаменитой четырех-

востке не живых людей, а абстрактные формулы, в которые неизвестные нам главари партий вливали живое содержание. Общий фон – серенький. За исключением небольшой группы лиц интеллигентных профессий и старых общественных деятелей – в большинстве «прекрасные незнакомцы», в условном, конечно, смысле, ибо с этими «незнакомцами» мы ежедневно имеем дело за прилавками магазинов и в ремесленных мастерских. Капризной волею судеб и по мудрому решению новых строителей нашей жизни – они из-за прилавка непосредственно попали в руководители общественной жизни нашего города. Но спрашивается, что им Гекуба и что они Гекубе?.. Ведь прилавок – не подготовка к общественной трибуне... Что существование их в Думе является несомненным недоразумением – видно из того, как апатично, безмолвно и уныло созерцали они все происходившее во время прений. Их мысль, если и вращалась, то, очевидно, в совершенно другой, более привычной для них, плоскости представлений. Так, нам, да и многим, казалось, что в наиболее горячие моменты прений по университетскому вопросу их воображение, по видимому, работало в области самых прозаических расчетов и меркантильных соображений (барыши, проценты и пр.). Ведь, университет, помимо всего прочего, несет с собою несомненно грандиозное экономическое оживление города и края. Его существование необходимо повлечет за собой целый ряд предприятий по благоустройству города, без которых самое существование научно-вспомогательных учреждений университета немислимо (водопровод, канализация, трамвай и пр.). А это, в свою очередь, даст целые реки денег...

Поражает обилие юных лиц, почти детей. Дети несомненно, некоторые с значками учебных заведений; но эти дети, столь решительно порвавшие связь с отцами, собственно и создали новую Думу, как они же создали и новую Россию, несчастную, опозоренную, но все же «новую»... Об этом юном элементе в Думе, занявшем левый сектор ее, скажем несколько слов ниже.

Университетские речи велись вообще в сдержанной и вялой форме. Особого воодушевления, соответственного моменту, заметно не было. Прения начались программным докладом гл. Шульминского. В обстоятельной речи гл. Шульминский изложил историю университетского вопроса в г. Каменце. Оратор, в общем, не блестящий, но говорит толково, вдумчиво и объективно, без излишних аффектаций. Было несколько странно слушать подробную мотивировку необходимости университета. Повторялись общие места и избитые троюизмы о пользе народного просвещения и высшего в частности. Но, принимая во внимание наличие аудитории из-за прилавка и необходимость добиться единогласного вотума, такое повторение элементарных понятий было неизбежно. О гл. Шульминском можно сказать вообще, судя по наблюдениям что он пользуется, по видимому, уважением всех фракций, без изъятия. И неудивительно: старый общественный деятель, прекрасно знающий городское дело, с безупречной личной репутацией, представитель наиболее гуманитарной из профессий – педагогической, он не может не внушить к себе общего почтения и уважения. Его суждения в Думе по затронутым вопросам были наиболее вески и авторитетны. Его предложения были, можно сказать, осью, вокруг которой вращались все дебаты. Юная часть Думы, быть может, с негодованием созерцала, что и при новом строе представителей «буржуазии» приходится не только признавать, но и с ними считаться, но – ничего не поделаешь, милостивые государи! Дума – не митинг, и при всяком строе в ней будут пользоваться признанием только интеллект и знания, а не хорошая глотка...

В прениях принимали участие многие гласные, из различных фракций. Выступали неоднократно юристы, часто между собою вступавшие в пикировку, в силу профессиональной привычки. Гл. Крайз говорит спокойно, без особого одушевления, но с знанием дела и потому авторитетно. Резолюции в его редакции принимаются в большинстве Думой. Гл. Выржиковский – оратор с огнем, более нервного темперамента, но не всегда последователен и логичен, а потому и не всегда убедителен. Из думских персонажей характерна, между прочем, фигура гл. Вольфмана. Сравнительно чистая, складная речь, хорошая дикция производили известное впечатление. Но было в выступлениях этого гласного нечто, что гораздо сильнее ораторских приемов импонировало слушателям. Гл. Вольфман выступал, гл. обр., как финансист, или, точнее говоря, как лицо, прикосновенное к финансовым сферам. Его рассуждения о готовности финансовых кругов принять самое широкое участие в реализации университетского займа, попутно о современном положении денежного рынка вообще и о бесспорном в ближайшем времени привлечении капитала на службу общекультурным потребностям нашего города – звучали властно, убедительно и авторитетно. Да, в лице гл. Вольфмана говорил подлинный представитель капитала, того «презираемого» товарищами из левого сектора Думы, капитала, без которого, сколько не устраивайте форсированных социалистических экспериментов, неммыслимо никакое культурное начинание в стране. Ничего не поделаешь: одной «демократией», вне связи с умеренной материальной культурой страны, без знаний и денег, можно добиться только того, чего уже добились – гибели и культуры, и страны. История скачков не любит. Принцип исторической эволюции (а не революции) подтвердил еще раз на примере несчастной России всю свою неизбежность и категоричность...

С живым любопытством следили слушатели за выступлением украинской фракции. Эта молодая, в общем, группа «дячів», представителей «державной» народности, приковывала к себе общее внимание. Старательно и подчеркнuto выделялись речи этой группы, произносившиеся на «державній мові». Особенно сильного впечатления, впрочем, они, за единственным исключением, не произвели ни глубиной содержания, ни подъемом в настроении по затронутым темам. Казалось, и таково было, повидимому, общее впечатление, что центр тяжести лежал в данном случае именно в «мові», в самом строе и фонетике украинского слова, нежного, певучего и мелодичного, но почему то столь долго и, конечно, незаслуженно гонимого при старом режиме, и теперь, волею неисповедимых судеб, возведенного на степень языка государственного. Не всем «добродіям» родной язык давался легко и свободно: техника живой разговорной речи требует не меньшего навыка, чем техника речи литературной. Гл. Красовский говорит, повидимому, легко, но быстрота речи и недостаток отчетливой дикции в достаточной степени препятствуют цельности впечатления. Мило щецетала «щирца українка» гл. Пашенко, уже в силу своей педагогической профессии с горячностью поддерживавшая принцип высшей национальной школы. Некоторые из членов украинской фракции выступали на русском языке. Вообще, в некоторых случаях, нам кажется, в интересах практического разрешения вопроса, не следовало бы гласным-украинцам, на основании официального причисления к украинской фракции, выступать на языке, знание которого еще недостаточно усвоено. В этом отношении заслуживает одобрения пример гл. Карпенко, который, не чувствуя себя, очевидно, в достаточной степени сильным вести беседу на «мові», с полной свободой и пользой для дела излагал свои соображения на общепринятом русском наречии. И никому это не казалось ни странным, ни смешным.

Решительно хорошо и с неподдельным чувством говорил гл. Дияченко. Владея почти свободно литературной украинской речью, и притом простой, доступной для понимания и чуждой вычурных «галлицизмов», гласный в двукратных выступлениях горячо, с большим воодушевлением говорил о народной темноте и необходимости народного просвещения вообще и высшего в особенности, о финансировании нарождающегося университета и пр. Исходя, по видимому, из недр народа, просвещенный гласный обнаружил сердечную любовь к меньшему брату, погрязающему в крошечной тьме. Нельзя было без глубокого волнения слушать простой, но глубоко содержательный рассказ г. Дияченко о том, до какой степени тлетворно и разлагающе воздействовала революция на психику народного духа вместо благ, ожидавшихся от нее в этом направлении.

«Що нам дала оця сама революція?» воскликнул оратор, суммируя свои положения. Вона нас знищила... Жутко было слушать этот трагический вопль настоящего народного печальника-интеллигента, обманутого и разочарованного в своих лучших чаяниях и надеждах. Но и ныне, как и всегда было и будет в среде лучших русских людей, его мысль, поставив столь решительный и беспощадный анализ русской революции, как разлагающего фактора, направлена исключительно в сторону просвещения, как единственной панацеи, единственной возможности вывести страдающий народ на путь добра и счастья...

«Младенць» из левого сектора на этот вырвавшийся вопль чуткой и благородной души смолчали, хотя им лично революция принесла много неожиданных благ, выдвинув их из бездны неизвестности на верхи общественной жизни, и они морально были обязаны выступить в ее защиту. Почему они ничего не ответили? Почему они молчали вообще во все время думского заседания? Это были в полном смысле слова, выражаясь языком римлян, *perso nae mutae* – немые персонажи. Ни слова, ни звука... А между тем, до какой степени была благодарна возможность именно теперь выступить с программными заявлениями пред аудиторией в таком высокой важности вопросе, как университетский, и вообще развернуть содержание благородных в сущности, но извращенных невежественной толпой, социалистических доктрин. Ведь, вы, глашатаи новых совершенных начал социального строя, обязаны были сделать это. Почему же с вашей стороны проявлено лишь «глубокомысленное» безмолвие? Классическая древность по отношению к таким персонажам выработала две формулы: их, вероятно, разберет кое-кто из «младенцев», изучавших в школе латинский язык. Первая формула гласит: «*stultitiam dissimul re non pot sonisi taciturnitate*». Вторая гласит: «*saere summa ingenia in occulto latent*» (Плавт). Первую формулу, как обидную для самолюбия, «младенцы», конечно, исключат. Остается, след., признать, по второй формуле, что в молчании думских «младенцев» были сокрыты величайшие умы (*summa ingenia*). Да, они молчали, эти «гениальные» дети. Но гениальность их, конечно, бесспорна и вне сомнений. В Думе они молчали, но в стране они многоречивы и шумны. Находясь у вершины власти и управляя судьбами государства, они залили его огромным океаном словозвержения и бумажных резолюций. И что же? Каковы результаты столь шумной и говорливой волны краснбайства, какие плоды принесло узко партийное, вырвавшееся из подполья доктринерство, чуждое жизни и абстрактное по содержанию? Они на лицо. Великий народ, тысячу лет созидавший и создавший величайшее государство, подаривший миру величайших писателей и мыслителей, сейчас находится накануне полной гражданской смерти, а государство – накануне конечной и безысходной, по видимому, гибели. Разве для совершения столь огромного дела не нужны, действительно, сатанинские гениальные способности?

Скажем кратко и серьезно. В Думе левый сектор молчал, ибо к серьезному общественному делу и строительству он, состоя в неопытной, в большинстве совершенно невежественной молодежи, абсолютно неспособен. Ему нечего было сказать, ибо в его умственном, да пожалуй и в моральном активе – абсолютный ноль. К пустозвонству и крикливым, уличным, митинговым речам эти типы еще пригодны, но в Думе они являются сплюснутым и досадным недоразумением. Выступил, впрочем, некий персонаж с нелепым проектом организации лекций в открывающемся университете на четырех языках, соответственно сложившимся на Украине четырем этнографическим элементам. Такого вавилонского смешения языков не знает, конечно, ни один, даже самый свободный, университет мира. Но наши «законодатели» не признают традиций. «Революция всего мира», а, след., и революция в университетских традициях. Молчаливая монада зашевелилась только тогда, когда пошли личные партийные счета между фракциями: вот где, действительно, их подлинная стихия. «Мы послали в президиум... Мы отзовем из президиума... Мы отказались... Мы берем свой отказ обратно»... Типичная картинка той тарабарщины среди партий и фракций, от которой истекает кровавая родина уже целый год. Выступал, между прочим, «светило» наших юных законодателей – гл. Саркисов. *Enfant terrible* в начале революции, он, к удивлению, напему, вел себя довольно скромно и даже деловито. Очевидно, ежедневная, деловая, будничная работа в Управе значительно поохладила пыл этого Робеспьера в миниатюре и низвела его с заоблачных высот социалистической идеологии в русло живой и конкретной действительности. Получился тип интеллигентного юноши, с видимой склонностью и, быть может, даже способностью к созидательной работе, вместо трескучего фразера первых дней революции...

Пора кончить наши летучие наброски. Французский сатирик Рабле, умирая, воскликнул: «*La farse est jouee...*» Русская революция, умирая (а в ее смерти кто же может ныне еще сомневаться?) имеет право повторить эти бессмертные слова. Да, российский фарс сыгран, и игра этого фарса стоила величайшей цены, какую когда-либо приносило человечество на алтарь всемирных драматических событий. Цена эта – гибель государства, которое если и не разорвано пока совершенно, то уже рвет его на части – и враги, и друзья...

Государство гибнет, но им еще управляют те же неопытные кормчие, которые воспитаны были в традициях только разрушения, а не созидания. Эти кормчие, «сверх-социалисты» разных фракций и направлений, сидят и в нашей Думе, и их пригодность к творчеству наглядно обрисовалась в прениях по университетскому вопросу. Тем не менее, здоровые, уравновешенные общественные элементы в Думе, представляющие собой действительную гражданственность, получили несомненный моральный перевес над элементом столь неустойчивым и в общественном смысле ничтожным, как левый сектор, как и вообще в природе все нормальное и здоровое получает преобладание над явлением болезненно ненормальным, патологическим. Несмотря на своего рода обструкцию со стороны наших «сверх-человеков» (*Ueberschensch* – по Ницше), университетский вопрос в нашей Городской Думе прошел громадным большинством голосов. И если не произойдет изменений в общей политической ситуации страны, то к осени наш край и город обогатится новым, высшим рассадником света и знания» [6].

Авторська позиція цілком зрозуміла щодо тих новацій суспільно-політичного життя, які стали можливими завдяки революційним подіям. Тут

нічого коментувати. Однак заслуговує на увагу оцінка представників різних політичних таборів та сам факт заснування вищого навчального закладу у губерньському центрі Поділля.

29 травня 1918 р. «Голос Подольской церкви» повідомив читачів про те, що, за достовірними джерелами, університет у Кам'янці-Подільському розпочав свою діяльність з осені 1918 р. Наразі констатовалося, що І.І. Огієнка затверджено ректором вищого навчального закладу, а П.М. Бучинського – деканом природничого факультету. Також повідомлялося про початок роботи університетської канцелярії з червня 1918 р. [7].

Висловлені сподівання в черговий раз знайшли підтвердження, коли часопис повідомив про відвідини Києва делегацією Кам'янецької думи, яка мала завершити переговорний процес [8]. А на початку серпня 1918 р. у рубриці «Хроніка» «Голос Подольской церкви» оприлюднив рішення Міністерства ісповідань про доцільність відкриття при українських університетах богословських факультетів і, зокрема, в структурі Кам'янець-Подільського державного українського університету» [9].

За тиждень громадськість ознайомили з найбільш важливими нормами законопроекту про заснування в адміністративному центрі Поділля вищого навчального закладу, який затвердила Рада міністрів. Університет розпочинав свою діяльність з першого липня 1918 р. у складі чотирьох факультетів, з яких відкривалися два: історико-філологічний та фізико-математичний з відділами математичним та природничим. Мовою викладання виступала українська, але в окремих випадках на прохання факультетів та з дозволу міністра освіти допускалося викладання російською. Університет діставав усі права, надані Статутом 1884 р. з наступними змінами. Врешті, наголошувалося, що на історико-філологічному факультеті відкриваються кафедри польської та єврейської літератури і історії [10].

Наступне повідомлення на університетську тему з'явилося на шпальтах «Голосу Подольской церкви» 25 серпня 1918 р. У ньому йшлося про кадрові призначення. Зокрема, зазначалося, що К.В. Широцький займе посаду екстраординарного професора по кафедрі мистецтва, М.О. Драй-Хмара – посаду приват-доцента по кафедрі слов'янської філології, Л.Т. Білецький – посаду приват-доцента по кафедрі української літератури та П.М. Бучинський – посаду ординарного професора по кафедрі зоології та декана фізико-математичного факультету [11].

З дев'ятого номера газети, що вийшла у світ 5 вересня 1918 р., редакція розпочала розміщувати затвержені умови, за якими можна було вступити до вищого навчального закладу. Особам, котрі бажали стати студентами Кам'янецького університету необхідно було до 15 вересня 1918 р. подати прохання на ім'я ректора, додавши до нього в оригіналах атестат чи свідоцтво про закінчення середньої школи, метрику, свідоцтво про виконання військової служби або приписку до призовної дільниці, дві фотокартки та сплатити за перше півріччя 125 карб. за навчання. Зі всіх документів необхідно було виготовити власноручні копії [12].

29 вересня 1918 р. часопис повідомив про урочисте відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету, що мало відбутися 22 жовтня. За газетною інформацією на свято були запрошені представники університетів та учених колегій як з України, так і закордону. Також були запрошені громадські установи Поділля, земства, представники середніх шкіл, делегації з повітів, усі благочинні Подільської єпархії. Зазначалося, що місто виділило із влас-

них сум кошпи на відкриття десяти стипендій для найбільш бідних студентів та 20000 карб. на улаштування святкового обіду з нагоди відкриття університету [13].

Починаючи з 13 жовтня 1918 р., редакція «Голосу Подільської церкви» у трьох номерах подала ґрунтовну історичну довідку до відкриття першого богословського факультету в університетській структурі [14-16]. Її автор скривався за підписом «київський богослов». Можна припустити, що це був професор богослов'я університету св. Володимира протоієрей П.Я. Светлов, котрий в контексті обговорення фаховим середовищем нової університетської реформи спочатку у відкритій лекції [17], а потому у доповідній записці Раді професорів [18] намагався довести необхідність заснування теологічних підрозділів у світських вищих навчальних закладах. На його думку, така реорганізація обумовлювалася інтересами самого університету та просвітництвом загалом, інтересами церкви і богословської науки, врешті, інтересами держави.

Безпосередньо системному викладу історії питання передував невеликий вступ, в якому з'ясовувалась сутність проблеми. На думку автора, принципова відмінність російських університетів від західноєвропейських полягала у виключенні в перших важливої галузі людського знання, репрезентованого богослов'ям. Внаслідок цієї особливості російські університети не відповідали своєму призначенню служити розсадниками усіх наук (*universitas litterarum*), а відтак не могли називатися університетами у повному значенні цього слова. З відкриттям теологічного підрозділу в структурі Кам'янець-Подільського вищого навчального закладу «скромне провінційне містечко стає раптово відомим: російські школярі будуть тепер вивчати з географії, що місто Кам'янець-Подільський, розташоване на кордоні Австрії та України, відоме першим справжнім університетом в Україні з православним богословським факультетом» [14].

27 жовтня 1918 р. на шпальтах газети було подано звіт про урочистості, які відбулися у Кам'янці-Подільському з нагоди відкриття університету. Приготування розпочалися ще задовго до знаменної події. Були влаштовані арки, будинки прикрашені національними прапорами. Напередодні свята у всіх церквах були відслужені всенощні, а безпосередньо 22 жовтня божественна літургія за участі єпископа Подільського і Брацлавського Пимена. Остання відбувалася в університетській церкві. Сюди прибули хресним ходом усі священики м. Кам'янця-Подільського, які принесли в дар навчальному закладу ікону Св. Архистратига Михаїла. Прибув до завершення літургії і преосвященний Димитрій, єпископ Уманський, котрий представляв делегацію від митрополита Антонія.

По завершенні літургії всім духовенством у залі університету був відслужений молебень, під час якого до присутніх із спеціальною промовою звернувся Пимен, закликаючи помолитися за благополучний початок доброї справи. Усе це супроводжувалося співом Кам'янецького національного хору під керівництвом П. Бутовського.

Затим розпочалися вітальні промови, з якими виступали представник гетьмана генерал Лїбов, товариш міністра народної освіти П. І. Холодний. Від імені митрополита університет вітав єпископ Димитрій, який подарував навчальному закладу Острозьку Біблію видання 1581 р., зауваживши при цьому: «Нехай ця Біблія вказує Вам напрямок у Вашій роботі» [19]. Далі був виступ ректора І.І. Огієнка та десятки вітань від різних державних, громадських та культурно-освітніх установ.

Завершувався матеріал такими словами: «Великий культурний праздник отпраздновала родная Подолия. Все истинные сыны ее ликовали в этот день. Во время торжества были такие моменты подъема, что старики интеллигенты, убежденные седины, плакали чистыми слезами радости. Великая радость и для всего духовенства, так как в этот день получена была телеграмма об утверждении проекта открытия при Каменецком университете православного Богословского Факультета» [19].

У цьому ж номері газети, з огляду на останню інформацію, було розміщено окреме оголошення про умови вступу до богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету. Вони були такими, що й для інших структурних підрозділів. Виняток становили лише панотці, котрим дозволялося замість атестатів, метрики та свідоцтва про військову службу подавати формулярні списки [20]. Відповідні прохання необхідно було подати до 1 грудня 1918 р.

Розвиваючи тематику богословських факультетів редакція подала до загального ознайомлення записку Міністра ісповідань про богословські факультети [21], проект навчального плану, розробниками якого виступала Рада Київської духовної академії [22; 23] та фінансовий обрахунок на утримання теологічного структурного підрозділу у Кам'янці-Подільському на перше півріччя 1918/19 навчального року [24].

Остання публікація на університетську тематику, яку нам вдалося відпукати на шпальтах «Голосу Подольської церкви», повідомляла про вільну посаду дякона при церкві вищого навчального закладу. Вимогою для кандидатів виступала наявність доброго голосу та знання церковного співу. Річна платня дякону визначалася у сумі 4000 карбованців. Бажаючі мали подати прохання на ім'я ректора університету [25].

Таким чином, часопис «Голос Подольської церкви» перебував під цілковитим контролем Подільської духовної консисторії, що, безумовно, віддзеркалювалось на редакційній політиці у висвітленні не лише церковних, але й суспільно-значимих питань регіону. На своїх шпальтах газета неодноразово зверталася до питання відкриття богословських факультетів в університетській структурі, зокрема до заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. Це забезпечувало зацікавленого читача більш повною інформацією про реалізацію цього культурно-освітнього проекту та відповідно надавало можливість скористатися наданими можливостями щодо отримання вищої освіти. Власне у подальшому сталося саме так, оскільки більшість студентського контингенту богословського факультету КПДУУ становили якраз священики, котрі були вихідцями з Поділля. А для дослідників теми газета є ще одним критичним джерелом, яке допомагає скласти об'єктивну картину з історії університетського будівництва на Поділлі у знакову добу гетьманату П. Скоропадського.

Список використаних джерел:

1. Чубай У. Українські періодичні видання м. Кам'янця-Подільського 1918 р.: історико-типологічний аспект / Уляна Чубай // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2007. – Вип. 31. – С. 265.
2. От Редакционного Комитета // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 24 марта (6 апреля).
3. Боже благослови // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 24 марта (6 апреля).

4. Объявление // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 24 марта (6 апреля).
5. Открытие университета в городе Каменце // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 24 марта (6 апреля).
6. Войтков А. «Университетский» день в Каменец-Подольской Городской думе // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 26 (13) мая.
7. Местная хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 29 (16) мая.
8. Хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 16 (3) июня.
9. Хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 22 июля (4) августа.
10. Хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 29 июля (11) августа.
11. Хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 12 (25) августа.
12. Вступ до Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 25 августа (5 сентября).
13. Хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 16 (29) сентября.
14. Киевский богослов. Вопрос о богословских факультетах в России (Историческая справка к открытию первого богословского факультета) / Киевский богослов // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 30 сентября (13 октября).
15. Киевский богослов. Вопрос о богословских факультетах в России (Историческая справка к открытию первого богословского факультета) / Киевский богослов // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 7 (20) октября.
16. Киевский богослов. Вопрос о богословских факультетах в России (Историческая справка к открытию первого богословского факультета) / Киевский богослов // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 14 (27) октября.
17. Светлов П.Я. Место богословия в семье университетских наук / П.Я. Светлов // Христианское чтение. – 1897. – №11. – С. 320-338.
18. Светлов П.Я. О необходимости богословских факультетов в университетах или о реформе высшего религиозного образования в России / П.Я. Светлов. – К. : Типография Н.А. Гирик, 1906. – 30 с.
19. Свящ Н.К. Открытие Каменец-Подольского Университета / Н.К. Свящ // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 14 (27) октября.
20. Вступ до Богословського Факультету Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 14 (27) октября.
21. Записка Міністра Ісповідань про Богословський факультет // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 14 (27) октября.
22. Проект учебного плана // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 14 (27) октября.
23. Проект учебного плана // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 21 октября (3 ноября).

24. Обрахунок на утримання Богословського факультету Кам'янець-подільського Державного Українського Університету // Голос Подольської церкви (орган Подольського духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 21 октября (3 ноября).
25. Хроника // Голос Подольской церкви (орган Подольского духовенства и мирян). – Каменец-Подольск, 1918. – 21 ноября (4 декабря).

The informative notifications, notes, articles, announcements published on the pages of the body of Podillia region clergy and laity «Voice of Podillia Church», which highlighted various aspects related to the foundation of Kamyanets-Podilskyi State Ukrainian University, have been analyzed in the article. It is emphasized that most of the materials is devoted to coverage of a number of problematic issues associated with the founding in the structure of higher educational institution of theological faculty. The meeting of Kamyanets-Podilskyi city Council, where the question of the University was studied, has been made clear quite thoroughly. The members of the Council submitted to the general approval the note about theological faculties of the Minister of religions, the project of exemplary curriculum, developed by the representatives of professors and teachers corporation of the Kyiv Theological Academy and the estimate for the maintenance of the theological department for the first half of 1918-1919 school year. In the context of this topic, historical reference, signed by the Kyiv theologian about the place of theology in the system of educational process at universities of the Russian Empire from the late XVIII to the early XX century has been published.

Key words: Kamyanets-Podilskyi State Ukrainian University, city Council, theological faculty, students, reform of spiritual higher education, curriculum, University reform.

Отримано: 12.10.2016 р.